

Komisja
Europejska

Kształcenie i szkolenie 2020

Polityka szkolna

"Całościowe podejście szkoły"
w zakresie przeciwdziałania
zjawisku przedwczesnego
kończenia nauki. Przesłanie polityki

KOMISJA EUROPEJSKA

Dyrekcja Generalna ds. Edukacji i Kultury

Dyrekcja B - Modernizacja systemów kształcenia II: Polityka i program kształcenia, innowacyjność,
EIT oraz MSCA

Wydział B.2 - Szkoły i instytucje edukacyjne; wielojęzyczność

Osoba kontaktowa: Annalisa Cannoni, Petra Goran

E-mail: EAC-UNITE-B2@ec.europa.eu

*Komisja Europejska
B-1049 Bruksela*

Kształcenie i szkolenie 2020

Polityka szkolna

**„Całościowe podejście szkoły”
w zakresie przeciwdziałania
zjawisku przedwczesnego
kończenia nauki**

DG ds. Edukacji i Kultury

Podziękowania:

Niniejszy dokument prezentuje wnioski grupy roboczej ds. polityki szkolnej Unii Europejskiej ET 2020 (2014–15)¹ w zakresie jej priorytetowego obszaru – zjawiska przedwczesnego kończenia nauki. W dokumencie przedstawiono wyniki wspólnych prac przedstawicieli krajowych władz rządowych z 30 państw UE, europejskich państw stowarzyszonych i europejskich partnerskich organizacji społecznych. Komisja pragnie podziękować wszystkim osobom współpracującym, a szczególne podziękowania skierować do członków kolegium redakcyjnego: Paulo André, Mario Cardony, Anny Imre, Chrisa Kelly, Daniela Taubmana, Charlesa Dolana oraz do konsultanta Komisji, Ilony Murphy, za ich specjalny wkład w pracę.

Komisja pragnie również podziękować wszystkim ekspertom, którzy wypowiedzieli się na temat dokumentu, oferując cenne opinie na temat pracy grupy roboczej, w szczególności dr Alessio D'Angelo, prof. Paulowi Downesowi, prof. Alanowi Dysonowi, dr Borisowi Jokićowi, prof. dr Ernie Nairz-Wirth, Catherine Pérotin, dr Wardowi Nouwenowi, prof. Teresie Sordé Martí, a także przedstawicielom sieci polityk UE, tj. SIRIUS, EPNoSL i ELGPN.

***Europe Direct to serwis, który pomoże Ci znaleźć odpowiedzi
na pytania dotyczące Unii Europejskiej.***

Numer bezpłatnej infolinii (*):

00 800 6 7 8 9 10 11

(*) Informacje są udzielane nieodpłatnie, większość połączeń również jest bezpłatna (niektórzy operatorzy, hotele lub telefony publiczne mogą naliczać opłaty).

Więcej informacji o Unii Europejskiej można znaleźć w portalu Europa (<http://europa.eu>).

© Unia Europejska, 2015

Powielanie dozwolone pod warunkiem oznaczenia na kopii źródła pochodzenia.

CAŁOŚCIOWE PODEJŚCIE SZKOŁY W ZAKRESIE PRZECIWDZIAŁANIA ZJAWISKU PRZEDWCZESNEGO KOŃCZENIA NAUKI

Kluczowe stwierdzenia

Szkoła odgrywa kluczową rolę w przeciwdziałaniu zjawisku przedwczesnego kończenia nauki, ale nie może działać w odosobnieniu, ponieważ również czynniki pozaszkolne wpływają na poziom zaangażowania w naukę i sukces uczniów. W związku z tym niezbędne jest „całościowe podejście szkoły” w zakresie przeciwdziałania zjawisku przedwczesnego kończenia nauki. W ramach takiego podejścia cała społeczność szkolna (dyrekcja szkoły, kadra dydaktyczna i pomocnicza, uczniowie, rodzice i rodziny) angażuje się w spójne, wielostronne i wspólne działania, przy ścisłej współpracy z zewnętrznymi interesariuszami i ogółem społeczeństwa.

Całościowe podejście szkoły do rozwiązania tego problemu umożliwia szkołom odpowiednie reagowanie na coraz to nowe i złożone wyzwania, których przyczyną jest coraz większa różnorodność społeczeństwa.

Skuteczne przywództwo i zarządzanie mają kluczowe znaczenie w tej kwestii. W społeczności szkolnej należy promować pozytywną kulturę edukacyjną, pracę zespołową i praktyki opierające się na współpracy. Trzeba również łączyć wysiłki członków społeczności szkolnej oraz interesariuszy dla zapewnienia pomyślnego procesu kształcenia i zapobiegania zjawisku przedwczesnego kończenia nauki.

Szkolne procesy rozwoju i doskonalenia powinny uwzględniać cele ukierunkowane na czynniki leżące u podstaw przedwczesnego kończenia nauki. Powinny również obejmować całą społeczność szkolną, interesariuszy, zespoły składające się ze specjalistów wielu dziedzin, zewnętrznych lokalnych świadczeniodawców, rodziców i rodziny.

Niezbędne jest inwestowanie w ciągłe doskonalenie zawodowe dyrekcji szkół, nauczycieli i pozostałego personelu szkoły, ze szczególnym uwzględnieniem procesów przedwczesnego kończenia nauki oraz kompetencji i umiejętności potrzebnych do rozwiązania kwestii nierównych szans edukacyjnych i braku zaangażowania po stronie uczniów.

Zapewnienie każdemu dziecku i młodemu człowiekowi równego dostępu do wysokiej jakości edukacji o charakterze włączającym, uczestnictwa i korzystania z niej jest absolutną koniecznością. Interesujące i dostosowane plany nauczania w połączeniu z zaangażowanym i motywującym personelem to najskuteczniejszy sposób przeciwdziałania przedwczesnemu kończeniu nauki i wykluczeniu społecznemu.

W centrum kształcenia powinni znajdować się wszyscy uczniowie z ich zróżnicowanymi potrzebami. To oni powinni kształtować swoją edukację i mieć do dyspozycji odpowiednie narzędzia i wsparcie. Szkoła powinna zapewniać opiekuńcze, stymulujące i sprzyjające środowisko kształcenia oraz stawiać wobec wszystkich uczniów wysokie oczekiwania, by mogli wykorzystać w pełni swój potencjał.

Edukacja to wspólna odpowiedzialność rodziców i szkoły – musi być budowana w oparciu o wzajemne zaufanie i współpracę.

CAŁOŚCIOWE PODEJŚCIE SZKOŁY W ZAKRESIE PRZECIWDZIAŁANIA ZJAWISKU PRZEDWCZESNEGO KOŃCZENIA NAUKI

PRZESŁANIE POLITYKI

Wprowadzenie

Przedwczesne kończenie nauki¹ to naglący problem dla poszczególnych jednostek, społeczeństwa i gospodarki. Umiejętności i kompetencje nabyte na poziomie edukacji ponadgimnazjalnej stanowią minimum weryfikacji niezbędnej do pomyślnego wejścia na rynek pracy oraz podstawę dalszego kształcenia i szkoleń. Takie umiejętności i kompetencje przygotowują młodych ludzi do życia, sprzyjają rozwojowi ich potencjału i pomagają osiągnąć status spełnionego i aktywnego obywatela. Mimo to, według danych Eurostatu z 2014 roku, 11,1% osób w wieku od 18 do 24 lat przerwało kształcenie i szkolenie, nie kończąc programu szkoły ponadgimnazjalnej². Wśród osób urodzonych za granicą prawdopodobieństwo przedwczesnego przerwania kształcenia i szkolenia jest dwukrotnie wyższe niż wśród osób urodzonych w kraju³. Około 60% spośród osób przedwcześnie kończących naukę jest bezrobotnych lub nieaktywnych zawodowo oraz znajduje się w długotrwanie niekorzystnej sytuacji społeczno-ekonomicznej. Dowiedziono, że przedwczesne kończenie kształcenia i szkolenia wiąże się z ograniczonymi możliwościami zatrudnienia, większym prawdopodobieństwem bezrobocia, ubóstwa i wykluczenia społecznego⁴.

Złożoność i wielowymiarowość zjawiska przedwczesnego kończenia kształcenia i szkolenia są powszechnie znane. Wymagają również wielowymiarowego podejścia w celu odpowiedniego zaradzenia jego różnorodnym przyczynom. Wiele z nich jest powiązanych z szerszymi czynnikami społecznymi, pozostającymi poza systemem

---

¹ W niniejszym dokumencie pojęcia „przedwczesne kończenie nauki” oraz „przedwczesne kończenie kształcenia i szkolenia” są stosowane zamiennie. Obydwa odnoszą się do powszechnie obowiązującej definicji osób przedwcześnie kończących naukę jako osób w wieku od 18 do 24 lat, mających w najlepszym przypadku ukończone gimnazjum (poziom 0, 1, 2 lub 3c według Międzynarodowej Standardowej Klasyfikacji Edukacji – ISCED), a obecnie pozostających poza formalnym lub nieformalnym systemem kształcenia i szkolenia.

² Wszystkie dane pochodzą z badania aktywności ekonomicznej ludności Unii Europejskiej z 2014 roku.

³ Dane dotyczące osób urodzonych za granicą należy interpretować z ostrożnością, ponieważ są dostępne tylko w odniesieniu do niektórych z państw członkowskich. Także wielkości wykorzystywanych prób są często zbyt małe, aby były w pełni reprezentatywne (patrz Komisja Europejska, Monitor Kształcenia i Szkolenia 2015, http://ec.europa.eu/education/tools/et-monitor_pl.htm).

⁴ Patrz np. raport OECD (2012): „Równość i jakość w edukacji” (<http://www.oecd.org/education/school/50293148.pdf>) lub Komisja Europejska (2011): „Ograniczenie zjawiska przedwczesnego kończenia nauki” – dokument roboczy towarzyszący Wnioskowi dotyczącemu zaleceń Rady w sprawie polityki na rzecz ograniczenia zjawiska przedwczesnego kończenia nauki (<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011SC0096&from=EN>)

edukacji. Zjawisko przedwczesnego kończenia nauki najczęściej jest **wynikiem połączenia czynników osobistych, społecznych, ekonomicznych, edukacyjnych i rodzinnych**, silnie wzajemnie powiązanych i prowadzących do **sytuacji skumulowanego wykluczenia**. W wielu przypadkach przedwczesne kończenie nauki jest wynikiem stopniowej utraty zaangażowania w edukację, powiązanej z osiąganiem wyników słabszych niż oczekiwane, czego przyczyny mogą leżeć we wczesnym dzieciństwie. Według badań, status społeczno-ekonomiczny i poziom wykształcenia rodziców należą do najsilniejszych czynników warunkujących przedwczesne kończenie nauki.

Ponadto pewne **cechy systemów kształcenia i szkolenia** mogą pogłębiać nierówne szanse edukacyjne, tworzyć dodatkowe bariery dla uczniów, którzy mają trudności z nauką, oraz ograniczać rozwój ich ścieżek edukacyjnych. Badania wykazały, że systemy, które charakteryzuje zasada powtarzania klas, wczesny podział na określone ścieżki kształcenia⁵, niewystarczająca pomoc dla uczniów, brak kształcenia i szkolenia zawodowego wysokiej jakości oraz ograniczone programy wczesnej edukacji i opieki dla dzieci, narażone są na większe nierówności społeczne w kwestii osiągnięć edukacyjnych i uzyskania wykształcenia. **Na poziomie szkoły** praktyki stosowane w szkole i w klasie, nastawienie nauczycieli i metody nauczania również mają wpływ na motywację dzieci i młodych osób oraz na ich zaangażowanie w naukę: niesprzyjająca atmosfera w szkole, brak zorientowania nauczycieli, niewystarczająca świadomość nierównych szans edukacyjnych, przemoc i nękanie, złe stosunki między nauczycielami a uczniami oraz metody i plany nauczania postrzegane jako niewłaściwe, należą do czynników przyczyniających się do decyzji o przedwczesnym kończeniu edukacji⁶.

Reakcja polityczna na szczelbu UE

⁵ Termin odnosi się do sytuacji, w których od uczniów i ich rodzin wymaga się podjęcia obowiązkowego wyboru ścieżki kształcenia na wczesnym poziomie edukacji.

⁶ Najnowszy przegląd przyczyn przedwczesnego kończenia nauki — patrz Eurydice and Cedefop (2014) „Zapobieganie przedwczesnemu kończeniu kształcenia i szkolenia w Europie — Strategie, polityka i środki”, http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/175en.pdf

Na szczelnie unijnym konieczność ograniczenia zjawiska przedwczesnego kończenia nauki została podkreślona w założeniach strategii „Europa 2020”⁷. **Jednym z jej pięciu celów przewodnich jest ograniczenie do 2020 roku wskaźników przedwczesnego kończenia nauki do poziomu poniżej 10%. W 2011 roku Rada przyjęła Zalecenie w sprawie polityki na rzecz ograniczenia zjawiska przedwczesnego kończenia nauki**⁸. Zalecenie to zachęca państwa członkowskie do wdrożenia opartych na dowodach i kompleksowych strategii, dostosowanych do wszystkich poziomów kształcenia i szkolenia oraz stanowiących odpowiednie połączenie środków zapobiegawczych, interwencyjnych i kompensacyjnych. W celu wsparcia procesu wdrażania Zalecenia, współpraca polityczna między krajami Europy rozpoczęła się od powołania tematycznej grupy roboczej do spraw przedwczesnego kończenia nauki⁹.

Na podstawie wyników prac tej grupy, w 2014 roku w ramach strategii „Kształcenie i szkolenie 2020” powołano nową grupę roboczą do spraw polityki szkolnej, w skład której weszli decydenci z prawie wszystkich państw członkowskich UE, Norwegii, Serbii i Turcji oraz przedstawiciele europejskich partnerów społecznych. Potwierdziwszy konieczność opracowania kompleksowych i długookresowych, spójnych ram strategicznych, określających działania zapobiegawcze, interwencyjne i kompensacyjne, prace grupy roboczej ds. polityki szkolnej skoncentrowały się na **zapobieganiu przedwczesnemu kończeniu nauki i wczesnej interwencji w tym zakresie na szczeblu szkoły i lokalnym**. Wykorzystując proces partnerskiego uczenia się, analizę studiów przypadków, modele (ustalenia dotyczące zarządzania szkołą oraz praktyki wspierania uczniów), dane badań międzynarodowych, rozmowy z ekspertami oraz szczegółowe warsztaty dotyczące poszczególnych krajów, grupa robocza szukała sposobu na wdrożenie **całościowych, opierających się na współpracy, strategii zapobiegających przedwczesnemu kończeniu nauki**. Opracowując specjalny, dostępny online „Europejski zestaw narzędzi dla szkół dla celów edukacji włączającej i zapobiegania przedwczesnemu kończeniu nauki”¹⁰, grupa robocza szukała sposobów na zapewnienie konkretnego wsparcia dla szkół w zakresie zapobiegania przedwczesnemu kończeniu nauki, szybkiego i odpowiedniego reagowania na pierwsze sygnały braku zaangażowania w edukację oraz zapewnienia możliwości powodzenia każdemu uczniowi.

W obecnym programie prac prezydencji luksemburskiej w Unii Europejskiej problem przedwczesnego kończenia nauki zajmuje ważne miejsce, nadając świeże spojrzenie i nową dynamikę debacie wokół tego zjawiska. Zorganizowane w Luksemburgu w lipcu 2015 roku sympozjum oraz projekt konkluzji Rady, które mają zostać przyjęte przez ministrów edukacji w listopadzie 2015 roku, potwierdzają i umacniają wnioski sformułowane w ramach współpracy politycznej dotyczącej tego zjawiska.

Niniejszy dokument przedstawia podsumowanie głównych konkluzji grupy roboczej ds. polityki szkolnej oraz określa **kluczowe warunki wspólnego podejścia** w zakresie przeciwdziałania zjawisku przedwczesnego kończenia nauki i nierównych szans

⁷ Strategia „Europa 2020” na rzecz inteligentnego i zrównoważonego wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu, COM (2010)2020. Więcej informacji na stronie http://ec.europa.eu/europe2020/index_pl.htm

⁸ [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:32011H0701\(01\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:32011H0701(01))

⁹ http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework/archive/index_en.htm Sprawozdanie końcowe tematycznej grupy roboczej, opublikowane w listopadzie 2013 roku, obejmuje **kluczowe przesłanie** adresowane do decydentów, **listę kontrolną** kompleksowych polityk oraz załącznik z przykładami praktyk z kilku krajów UE: http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework/archive/index_en.htm

¹⁰ „Europejski zestaw narzędzi dla szkół” będzie dostępny na stronie portalu School Education Gateway (<http://www.schooleducationgateway.eu/pl/pub/index.htm>); wersja pilotażowa zostanie udostępniona do końca 2015 roku.

edukacyjnych na poziomie szkoły i lokalnym. Dokument kierowany jest do organów oświatowych na szczeblu krajowym, regionalnym i/lub lokalnym w zależności od sytuacji w kraju, a także do szkół. Towarzyszy on i stanowi uzupełnienie „Europejskiego zestawu narzędzi dla szkół”, który zostanie wkrótce udostępniony.

„Całościowe podejście szkoły”

w zakresie przeciwdziałania zjawisku przedwczesnego kończenia nauki

Polityka mająca na celu ograniczenie zjawiska przedwczesnego kończenia nauki powinna być częścią **całościowej, włączającej wizji edukacji ukierunkowanej na uczniów**, w ramach której wysokiej jakości kształcenie jest dostępne dla każdego. W takim rozumieniu, szkoły odgrywają kluczową rolę, by zapewnić, że wszyscy uczniowie realizują swój pełny potencjał, niezależnie od czynników osobistych i rodzinnych, statusu społeczno-ekonomicznego i doświadczeń życiowych. Szkoły powinny tworzyć bezpieczne, przyjazne i troskliwe środowisko kształcenia, dążące do angażowania uczniów, w którym dzieci i młodzi ludzie mogą dorastać i rozwijać się jako jednostki i członkowie społeczności, mając poczucie szacunku wobec nich, w którym ich talenty i potrzeby są rozpoznawane i doceniane.

Ze względu na wielowymiarowy charakter zjawiska, szkoły nie mogą mierzyć się same z rozwiązaniem problemu przedwczesnego kończenia nauki i nierównych szans edukacyjnych. W procesie tym powinni uczestniczyć, a także wносить swój wkład, różni interesariusze i świadczeniodawcy, działający zarówno w szkole, jak i poza nią. Szkoła powinna być stroną inicjującą współpracę społeczności. Wymaga to „**całościowego podejścia szkoły**” do tego problemu.

„Całościowe podejście szkoły” to ekologiczny sposób postrzegania szkoły. Szkoła jest rozumiana jako wielowymiarowy i interaktywny system, który może uczyć się i zmieniać jako otwarty ośrodek kształcenia, zapewniający wsparcie swojemu sąsiedztwu i otrzymujący pomoc od tej społeczności.

Opracowanie „całościowego podejścia szkoły” w zakresie przeciwdziałania zjawisku przedwczesnego kończenia nauki oznacza, że cel eliminacji zjawiska przedwczesnego kończenia nauki oraz promowania sukcesu edukacyjnego, będącego udziałem wszystkich uczniów, należy realizować w sposób spójny i systematyczny na wszystkich płaszczyznach życia szkoły, które mogą mieć wpływ na osiągnięcia edukacyjne uczniów. W „całościowym podejściu szkoły” **wszyscy członkowie społeczności szkolnej** (dyrekcja, personel administracyjny średniego szczebla, kadra dydaktyczna i pomocnicza, uczniowie, rodzice i rodziny) poczuwają się do odpowiedzialności i aktywnie przeciwdziałają zjawisku nierównych szans edukacyjnych i przedwczesnego kończenia nauki. Cała społeczność szkolna angażuje się w spójne, wielostronne i wspólne działania, opierające się na wielodyscyplinarności i różnicowaniu¹¹, mające na celu udzielanie każdemu uczniowi wsparcia w najbardziej odpowiedni dla niego sposób. Obowiązująca kultura w duchu „cała szkoła wokół uczniów” ma na względzie

¹¹ „Różnicowanie” odnosi się do procesu dostosowywania metod nauczania do określonych potrzeb poszczególnych uczniów lub ich grup i/lub do konkretnych okoliczności. Wymaga ono od nauczycieli umiejętności dokonywania doboru spośród szerokiej gamy technik nauczania i planów lekcji w celu pracy ze zróżnicowaną grupą uczniów o różnych potrzebach edukacyjnych na tym samym poziomie, w tej samej klasie lub w tym samym środowisku kształcenia.

poprawę osiągnięć edukacyjnych i zachowania uczniów oraz wsparcie ich dobrego samopoczucia emocjonalnego, społecznego i psychologicznego.

„Całościowe podejście szkoły” zakłada również **podejście ponadsektorowe i silniejszą współpracę z różnymi interesariuszami** (pomoc społeczna, pomoc dla osób młodych, pracownicy opieki, psycholodzy, pedagodzy szkolni, pielęgniarki, logopedzi, doradcy ds. rozwoju zawodowego, lokalne władze, organizacje pozarządowe, przedsiębiorstwa, związki, wolontariusze itp.) **oraz ogółem społeczeństwa** w celu rozwiązywania problemów, w zakresie których szkoła nie ma (i nie może mieć) odpowiedniej wiedzy fachowej. Koncepcja „całościowego podejścia szkoły” pozwala uwzględniać wszystkich uczestników społeczności szkolnej oraz ich wewnętrzne relacje powiązane ze szkołą, przyznając każdej stronie rolę do odegrania w zakresie wspierania edukacyjnej podróży uczniów i pielęgnowania ich doświadczeń dotyczących kształcenia.

„Całościowe podejście szkoły” przyniesie korzyści wszystkim uczniom, a nie tylko tym zagrożonym przedwczesnym zakończeniem nauki. Pomoże również szkołom rozwiązać wiele złożonych problemów, z którymi coraz częściej muszą sobie radzić. Wyzwania związane z rosnącą różnorodnością społeczeństwa, nierównościami i wykluczeniem społecznym oraz ostatnie nasilenie zjawiska migracji stawiają przed szkołami nowe wymagania i wzywają do działań systemowych, opartych na współpracy.

Wypracowanie współpracy wymaga czasu oraz zmiany podejścia i sposobu myślenia. Wymaga od poszczególnych osób zarówno sposobności, jak i kompetencji do pracy w wielodyscyplinarnym środowisku, w oparciu o innowacyjne podejście. Potrzeba również więcej czasu i przestrzeni na dialog i współpracę, konieczny jest także większy udział uczniów oraz większe zaangażowanie po stronie rodziców i rodzin.

Szkoły muszą mieć możliwość opracowania i wdrożenia „całościowego podejścia szkoły”. Określone wsparcie powinno być zapewnione szkołom o wysokim wskaźniku przedwczesnego kończenia nauki przez uczniów lub położonych w obszarach o wysokim poziomie wykluczenia społeczno-ekonomicznego. Może ono obejmować, na przykład, dodatkową pomoc finansową i wsparcie w zakresie zasobów ludzkich lub dodatkowe wsparcie na cele doskonalenia zawodowego personelu w połączeniu ze stałym monitorowaniem. Należy wdrożyć struktury i mechanizmy udzielania wsparcia w celu zapewnienia dialogu i obustronnego przepływu informacji między szkołą, jej interesariuszami a władzami publicznymi na odpowiednim poziomie (zależnie od sytuacji kraju oraz z pełnym poszanowaniem zasady pomocniczości), aby mieć pewność, że rzeczywistość szkolna jest dobrze rozumiana na poziomie polityki. Pod tym względem korzystne będzie systematyczne zaangażowanie szkół w proces kształtowania polityki.

Kluczowe warunki dla skutecznego „całościowego podejścia szkoły” w zakresie przeciwdziałania przedwczesnemu kończeniu nauki zostały pogrupowane w pięciu tematycznych obszarach, ściśle ze sobą powiązanych. Każdy obszar został szerzej omówiony w „Zestawie narzędzi dla szkół” i uzupełniony praktycznymi przykładami i działaniami. W niektórych obszarach należy uwzględnić prowadzenie dalszych prac na szczeblu europejskim:

1. Zarządzanie szkołą
2. Wsparcie dla uczniów
3. Nauczyciele

4. Rodzice i rodziny
5. Zaangażowanie interesariuszy

1. Zarządzanie szkołą

W celu promowania pozytywnych i opierających się na współpracy kultury i etosu działań, obejmujących wszystkich uczestników społeczności szkolnej, oraz w celu nawiązania silnych więzi ze społecznością skupioną wokół szkoły, niezbędne jest **kompetentne i skuteczne zarządzanie i kierowanie szkołą**. Kluczowe znaczenie mają następujące aspekty:

- Większa elastyczność/autonomiczność szkół: Złożony charakter zjawiska przedwczesnego kończenia nauki wymaga bardziej elastycznego i innowacyjnego podejścia. Szkoły powinny dysponować większą elastycznością, np. w odniesieniu do zasad zarządzania szkołą, praktyk nauczania i realizowania programów nauczania (większy zakres elastyczności dotyczących eksperymentalnych strategii przeciwdziałania przedwczesnemu kończeniu nauki). Zwiększona autonomiczność szkoły w połączeniu z wyraźnie określonym zakresem odpowiedzialności pozwala szkołom znajdować najodpowiedniejsze rozwiązania złożonych problemów i najlepiej zaspokajać określone potrzeby społeczności szkolnej.
- Dobór dyrektorów szkół, zapewnienie im wsparcia i szkolenia: Dyrektorzy szkół odgrywają kluczową rolę w zakresie opracowania i wdrożenia „całościowego podejścia szkoły”, w szczególności poprzez przyjęcie bardziej rozproszonego stylu przywództwa oraz wydzielenie czasu i przestrzeni na współpracę. Szkoły potrzebują zaangażowanych, kompetentnych, zmotywowanych i kierujących się wartościami dyrektorów; potrzebują liderów z wyraźną wizją, zmysłem organizacyjnym, którzy będą w stanie podjąć się nowych obowiązków, dzielić się władzą, inicjować i pogłębiać dialog między wszystkimi uczestnikami społeczności szkolnej a innymi interesariuszami, który będzie zorientowany wokół wspólnych celów i obowiązków. Dyrektorzy szkół odpowiadają za wypracowanie sprzyjającego środowiska pracy dla nauczycieli, w którym promuje się idee wzajemnego uczenia się nauczycieli od siebie oraz nawiązywania kontaktów w szkole i między szkołami oraz w którym jest czas na informacje zwrotne i refleksje. Odgrywają oni również zasadniczą rolę w zapewnieniu i kształtowaniu środowiska wspierającego wstępne kształcenie nauczycieli, ukierunkowane na praktykę oraz ciągły rozwój zawodowy nauczycieli w oparciu o badania naukowe, które muszą uwzględniać zjawisko przedwczesnego kończenia nauki. Niezbędne jest przeanalizowanie kompetencji i wymagań szkoleniowych w stosunku do dyrektorów szkół. Dyrektorzy szkół, aby działać skutecznie, muszą być w odpowiedni sposób wybierani, przygotowywani i wspierani. Wstępne kształcenie i ciągły rozwój zawodowy dla nowych, piastujących już stanowiska, a także przyszłych dyrektorów szkół powinny w szczególności pogłębiać znajomość działania mechanizmów przedwczesnego kończenia nauki oraz zwiększać świadomość znaczenia przywództwa i współpracy (w tym z rodzinami i ogółem społeczeństwa). W kilku krajach wdrożono lub trwa proces wdrażania zaawansowanych szkoleń dla przyszłych i/lub piastujących stanowiska dyrektorów szkół, a w niektórych zaczęto opracowywać ramy kompetencji dla dyrektorów szkół.
- Przywództwo rozproszone: Wdrożenie w szkole modelu rozproszonego przywództwa, którego celem jest koncentracja na poprawie procesu uczenia się, wymaga opracowania zasad wyciągania wniosków z doświadczeń oraz podziału

zadań i obowiązków między całą społecznością szkolną. Dyrektorzy szkół powinni umieć zachęcić nauczycieli do objęcia roli liderów w dziedzinie swoich kompetencji, przyjęcia odpowiedzialności i podejmowania inicjatyw indywidualnie lub w grupach; powinni promować pracę zespołową, wielodyscyplinarność i współpracę zawodową między kadrami dydaktyczną a pomocniczą, innymi interesariuszami, profesjonalistami i świadczeniodawcami. Zastosowanie modelu przywództwa rozproszonego wymaga również zwiększonego udziału uczniów i rodzin w życiu szkoły oraz w formalnych i nieformalnych procesach decyzyjnych.

- Ogólnoszkolne procesy doskonalenia: Całościowe podejście szkoły ma na celu podniesienie jakości i standardów w całej szkole. Aby odniosło ono skutek, szkoły muszą określić i zaspokajać potrzeby społeczności szkolnej oraz angażować się w stałe, cykliczne procesy doskonalenia. Szkoły aktywnie stosujące wewnętrzne procesy planowania i autoewaluacji mają silniejsze podstawy, pozwalające im wyeliminować zjawisko przedwczesnego kończenia nauki. W tym zakresie, szkolne plany rozwoju i procesy samooceny powinny obejmować cele ukierunkowane na czynniki leżące u podstaw przedwczesnego kończenia nauki oraz promujące osiągnięcia edukacyjne, z uwzględnieniem standardów krajowych, regionalnych i lokalnych. Ogólnoszkolne procesy doskonalenia powinny charakteryzować się otwartością i transparentnością; powinny zostać opracowane i wdrożone w sposób partycypacyjny przez całą społeczność szkolną (włączając uczniów, rodziców i rodziny) we współpracy z interesariuszami, zespołami składającymi się ze specjalistów wielu dziedzin oraz zewnętrznymi lokalnymi świadczeniodawcami. Powinny one opierać się na wspólnych celach i jasno zdefiniowanych zadaniach i obowiązkach; trzeba opracować przejrzyste wskaźniki oparte na czynnikach ryzyka i ochrony, w celu monitorowania postępów. W szkolnych planach rozwoju należy uwzględnić środki wsparcia dla personelu szkoły, włączając na przykład ustrukturyzowane programy stażowe i programy ciągłego rozwoju zawodowego.
- Zewnętrzne mechanizmy monitorowania i oceny (zapewnienia jakości): w oparciu o wskaźniki ilościowe i jakościowe, odzwierciedlające różnicowanie działań za które odpowiadają szkoły, oraz różne punkty wyjściowe/kontekst, w jakich dana szkoła funkcjonuje (np. próba pomiaru „wartości dodanej” szkoły), mechanizmy zapewnienia jakości mogą pełnić funkcję doradczą i pomocniczą w zakresie wdrażania w szkołach strategii przeciwdziałania przedwczesnemu kończeniu nauki. Ich celem jest podkreślenie korzystnych zmian i procesów rozwoju w szkołach. W szczególności wskaźniki jakościowe mogą pomóc szkołom w ocenie obowiązujących środków lub takich, które można opracować w celu przeciwdziałania przedwczesnemu kończeniu nauki. Mechanizmy zapewnienia jakości wydają się mieć najskuteczniejsze działanie, gdy ich funkcja „podsumowująca” (związana z odpowiedzialnością, kontrolą i sprawdzaniem zgodności) oraz funkcja „kształtująca” (związana z doskonaleniem i rozwojem) wzajemnie się uzupełniają¹².
- Tworzenie sieci kontaktów pomiędzy szkołami: współpraca i tworzenie sieci kontaktów pomiędzy różnego rodzaju szkołami, które położone są w tym samym rejonie, może usprawnić wymianę praktyk i ułatwiać uczniom oraz ich rodzinom przejście z poziomu wczesnej edukacji i opieki dla dzieci do szkół podstawowych oraz ze szkół podstawowych do szkół ponadpodstawowych. Lokalne władze mogą odgrywać kluczową rolę w promowaniu takiej współpracy. Wspólnotowe sieci kontaktów oraz wszechstronne zawodowo społeczności uczące się na szczeblu

¹² Komisja Europejska (2015), Badanie porównawcze mechanizmów zapewnienia jakości w systemach szkolnictwa UE (<http://bookshop.europa.eu/en/comparative-study-on-quality-assurance-in-eu-school-education-systems-pbNC0415279/>)

regionalnym, krajowym i międzynarodowym należy zachęcać do promowania procesów wzajemnego uczenia się i wymiany praktyk.

2. Wsparcie dla uczniów

Zasadnicze znaczenie ma stymulująca i sprzyjająca atmosfera nauczania, w której stawia się wysokie oczekiwania w stosunku do wszystkich uczniów. Szkoła powinna zapewniać wszystkim uczniom środowisko sprzyjające różnorodności, w którym mogą maksymalnie wykorzystać swój potencjał i które odpowiada ich potrzebom w zakresie uczenia się. Polityka/misja szkoły powinna kłaść silny nacisk na zapobieganie przedwczesnemu kończeniu nauki. Niezależnie od rodzaju rozpoznanych trudności w nauce i wczesnych sygnałów utraty zaangażowania uczniów, szkoły powinny reagować szybko. Zasadnicze znaczenie ma ukierunkowana interwencja, będąca częścią systemowych ram wsparcia mających pomóc zagrożonym uczniom.

- Angażujące i stymulujące programy nauczania oraz metody skutecznego nauczania: Wyznaczając wysokie oczekiwania w stosunku do wszystkich uczniów, programy nauczania powinny pozwalać na spersonalizowane formy nauczania i uczenia się oraz na różne style oceniania. Powinny one kłaść większy nacisk na ocenę formatywną w celu ułatwienia nabywania wiedzy oraz rozwoju umiejętności i kompetencji na miarę możliwości każdego dziecka, z jednoczesnym zachowaniem wysokiej jakości treści programów nauczania. Powinny mieć związek z rzeczywistością i zróżnicowaniem w społeczeństwie oraz zapewniać kontynuację nauki na kolejnych szczeblach kształcenia i szkolenia lub w ramach alternatywnych ścieżek szkolenia. Powinny umożliwiać wdrożenie strategii nauczania w większym stopniu ukierunkowanych na uczniów oraz opierających się na współpracy procesów nauczania i uczenia się. Dostępne powinny być także możliwości walidacji nieformalnych i nieoficjalnych rodzajów uczenia się.
- Dobre samopoczucie uczniów: Kładąc duży nacisk na procesy nauczania i uczenia się, należy również dbać o dobre samopoczucie uczniów. Poza stworzeniem bezpiecznego i przyjaznego środowiska nauki, szkoły odgrywają również ważną rolę w wykrywaniu przypadków nękania, krzywdzenia, przemocy i maltretowania mających miejsce w szkole i poza nią. Opracowanie strategii zapobiegania nękaniamu ma w tym kontekście zasadnicze znaczenie. Uczniowie powinni mieć w szkole dostęp do szerokiej gamy działań, wsparcia i doradztwa, łącznie z pomocą emocjonalną i psychologiczną w zakresie problemów zdrowia psychicznego (włączając cierpienie, depresję i porażkowe zaburzenia stresowe), a gdzie ma to zastosowanie — we współpracy z lokalnymi agencjami i świadczącymi. Mechanizmy wczesnego wykrywania: Ważne jest, aby wczesne oznaki braku zaangażowania uczniów, włączając w to nieobecności w szkole i nieodpowiednie zachowanie, były wykrywane szybko oraz by podejmowane były natychmiastowe działania. W oparciu o rekomendacje krajowych lub lokalnych władz — w zależności od potrzeb — można wdrożyć systemy wczesnego ostrzegania.
- Systemowe ramy wsparcia: Szybkie wykrywanie trudności w nauce, a także innych problemów powinno wywoływać reakcję za pośrednictwem systemowych ram wsparcia obowiązujących w szkole. Ukierunkowana interwencja w przypadku zagrożonych uczniów powinna odbywać się w sposób włączający; będzie charakteryzować się większą skutecznością, jeśli w szkole przeprowadzać ją będą interdyscyplinarne zespoły i/lub eksperci zewnątrzni, przy udziale wszystkich osób mających kontakt z uczniami, na przykład członków rodzin, rodzeństwa, wolontariuszy. Bardzo przydatne może być opracowanie indywidualnego planu

pomocy uzgodnionego z uczniem oraz jego rodziną, który wyznacza jasne i osiągalne cele.

- Szczególne wsparcie dla osób niebędących rodzimymi użytkownikami języka: Uczniowie, których ojczystym językiem jest język inny od języka nauczania w szkole, powinni otrzymać dodatkowe i odpowiednie wsparcie zgodne z ich potrzebami, najlepiej poza godzinami lekcyjnymi, w celu uniknięcia jakiegokolwiek poczucia wyodrębniania czy segregacji. Należy doceniać sprawność i kompetencje językowe w zakresie języka ojczystego oraz wykorzystywać je w formie zasobów dla całej klasy. Również rodzice mogą skorzystać ze wsparcia językowego — szkoły mogą współpracować, na przykład z organizacjami pozarządowymi, aby pomóc rodzicom ze środowisk migranckich w nauce języka. Dostępne powinny być również inne formy wsparcia, szczególnie dla nowo przybyłych imigrantów, w szkole lub poza nią, oferowane we współpracy z lokalnymi agencjami i świadczeniodawcami.
- Głos uczniów i ich udział w życiu szkoły: Uczniowie powinni czuć się odpowiedzialni za swoją edukację i mieć możliwość wyrażania swoich opinii. Uczestnictwo w życiu i działaniach szkoły zwiększa motywację i poczucie przynależności¹³. Na zajęciach lekcyjnych, podczas spotkań rad uczniowskich lub konsultacji powinien być czas przeznaczony na rozmowy, dając uczniom szansę na podnoszenie kwestii związanych z ich doświadczeniem uczenia się. Interaktywne nauczanie i oparty na dialogu proces uczenia się (na przykład w małych grupach) dają uczniom więcej możliwości, aby z większą swobodą rozmawiać o kwestiach mających wpływ na ich naukę; można też stosować wewnętrzne/zewnętrzne metody konsultacji, aby poznawać opinie uczniów. Uczestnictwo w projektach szkolnych ukierunkowanych na określone problemy (takie jak np. świadomość ekologiczna), włączając w to maksymalne wykorzystanie możliwości oferowanych przez programy Erasmus+ i eTwinning, może zachęcać uczniów do udziału w życiu szkoły. Szkoły powinny również promować konstruktywny udział uczniów w szkolnych procesach decyzyjnych (np. poprzez reprezentację uczniów w radach szkoły) oraz w szkolnych procesach oceny i doskonalenia. Należy wspierać wszystkich uczniów tak, by mogli aktywnie uczestniczyć w życiu szkoły, jednak zasadnicze znaczenie ma nacisk na angażowanie uczniów marginalizowanych i zapewnienie, że ich opinie zostaną wysłuchane.
- Kształcenie i doradztwo zawodowe: Rola kształcenia i doradztwa zawodowego w zakresie przeciwdziałania przedwczesnemu kończeniu nauki jest powszechnie znana. Badania wskazują, że pozostanie w systemie szkolnym i większy stopień zaangażowania w edukację są bardziej prawdopodobne w przypadku uczniów mających opracowany plan kariery zawodowej. Systematyczne kształcenie i doradztwo zawodowe mogą również pomóc w sprawniejszym przejściu na kolejne poziomy i ścieżki kształcenia, szkolenia oraz w rozpoczęciu pracy. Umiejętności skutecznego uczenia się i kształcenie zawodowe powinny być włączone do programu nauczania od wczesnych etapów edukacji, pomagając uczniom poznawać swoje mocne strony i talenty. Edukacja zawodowa może być zagadnieniem poruszonym obowiązkowo, oddzielnym przedmiotem lub może być włączona do programu nauczania jako przedmiot interdyscyplinarny. Skuteczne doradztwo przez całe życie łączy w sobie szereg zajęć objętych programem nauczania i pozaprogramowych, na przykład programy praktyk zawodowych, tzw. staże

¹³ Udział dzieci jest prawem określony w artykule 24 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej (Dz. Urz. C 364, 18.12.2000 r., pełny tekst dostępny na stronie <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:pl:PDF>) oraz w artykule 12 Konwencji ONZ o prawach dziecka z 1989 r.

towarzyszące, gry zawodowe lub kursy orientacyjne w innego rodzaju programach edukacji. Nauczyciele odgrywają ważną rolę w umożliwieniu uczniom nabywania umiejętności w celu rozwijania swoich zainteresowań, kompetencji i aspiracji zawodowych, jednak skuteczne kształcenie zawodowe wymaga również udziału innych interesariuszy (np. doradców szkolnych, rodziców i pracodawców).

- Zajęcia pozaprogramowe: Pozaprogramowe i pozaszkolne możliwości kształcenia, włączając w to zajęcia sportowe, artystyczne, kulturalne i inne, zgodne z celami edukacyjnymi, mogą stanowić dla uczniów dodatkową możliwość wyróżnienia się, podnieść ich motywację i poczucie przynależności w szkole. Takie zajęcia powinny być opracowane w sposób spójny, uzupełniać program nauczania oraz maksymalizować udział uczniów i włączenie społeczne; mogłyby być również uwzględnione w ogólnej ocenie uczniów. Takie zajęcia należy opracowywać we współpracy z rodzicami, instytucjami kulturalnymi, organizacjami sportowymi i młodzieżowymi, lokalnymi świadczeniodawcami i organizacjami pozarządowymi oraz przy udziale wolontariuszy z danej społeczności.

3. Nauczyciele

Nauczyciele stanowią kluczowy element procesu nauczania dzieci i młodych osób w szkole oraz jeden z głównych czynników sprawczych sukcesu edukacyjnego. Badania wskazują, że wspierająca relacja między nauczycielem a uczniem jest najsilniejszym czynnikiem prognostycznym zaangażowania i osiągnięć edukacyjnych. Zasadniczą rolę odgrywa zrozumienie przez nauczycieli, że stanowią dla ucznia kluczowe „zasoby osobowe”, które mogą mieć ogromne znaczenie dla przebiegu ich ścieżki kształcenia; równie ważne znaczenie ma świadomość, że za pomoc wszystkim uczniom w pełnej realizacji ich potencjału odpowiedzialność ponoszą zarówno nauczyciele, jak i cała społeczność szkolna. W obliczu nowych wyzwań, rola nauczyciela staje się coraz bardziej rozległa i bardziej wymagająca. Waga zawodowego osądu nauczycieli ma ogromne znaczenie, jednak wymagane są nowe umiejętności i kompetencje, które muszą być uwzględnione we wstępnym kształceniu nauczycieli oraz w ich ciągłym rozwoju zawodowym.

- Zrozumienie zjawiska przedwczesnego kończenia nauki: Zrozumienie mechanizmów przedwczesnego kończenia nauki i nierównych szans edukacyjnych, włączając możliwe czynniki ryzyka i ochrony, powinno stanowić zasadniczy element programów wstępnego kształcenia i ciągłego rozwoju zawodowego nauczycieli. Ważne jest, aby nauczyciele rozumieli swoją kluczową rolę we wspieraniu ciągłości rozwoju procesu uczenia się: nauczyciele znajdują się w uprzywilejowanej pozycji, aby na wczesnym etapie edukacji wykrywać brak zaangażowania uczniów oraz trudności w uczeniu się; w związku z tym powinni pomóc w podjęciu natychmiastowych działań naprawczych. Nauczyciele muszą zdawać sobie sprawę, że ich oczekiwania, nastawienie i używany język mogą mieć istotny wpływ na uczniów i ich rodziny; muszą docenić rolę, jaką rodzice i rodziny odgrywają w procesie uczenia się oraz umieć w pełni wykorzystać zaangażowanie rodziców.
- Kompetencje nauczycieli: Środki i struktury wsparcia (w idealnej sytuacji dostępne na szczeblu lokalnym) powinny być wdrożone w celu ułatwienia nauczycielom doskonalenia zawodowego przez całe życie. Wstępne kształcenie i ciągły rozwój zawodowy nauczycieli ze szczególnym uwzględnieniem przeciwdziałania przedwczesnemu kończeniu nauki, powinny ułatwić nauczycielom wdrażanie zasad różnicowania i aktywnego uczenia się w praktyce. Programy te powinny przygotowywać nauczycieli do skutecznego wykorzystywania metod nauczania

zorientowanego na nabywanie kompetencji oraz oceny formatywnej, a także stosowania procesów nauczania i uczenia się opierających się w większym stopniu na współpracy i realizacji projektów. Powinny one pogłębiać wiedzę fachową w zakresie relacji i komunikacji (włączając techniki/metody angażowania rodziców i partnerów zewnętrznych) oraz uczyć nauczycieli strategii zarządzania w klasie oraz zarządzania różnorodnością, technik budowania relacji, rozwiązywania konfliktów i zapobiegania przemocy i nękanii.

- Rozwijanie umiejętności przywódczych nauczyciela: Umiejętności przywódcze nauczyciela można opisać jako wspólny wysiłek, w ramach którego nauczyciele pogłębiają swoją fachową wiedzę i dążą do rozwoju zawodowego w celu doskonalenia praktyki edukacyjnej. Nauczycieli należy zachęcać do obejmowania roli liderów w klasie i poza nią oraz wspierać ich w tych dążeniach. Nauczyciele uczestniczący w procesach wspólnego przywództwa przyczyniają się do zwiększenia skuteczności działań szkoły, podniesienia jakości nauczania i poprawy wyników uczniów.
- Doświadczenie zawodowe: Ważne, aby w ramach wstępnego kształcenia nauczycieli wszyscy uczestnicy mieli możliwość głębszego zrozumienia natury, przyczyn i zakresu zjawiska przedwczesnego kończenia nauki i nierównych szans edukacyjnych oraz ich wpływu na proces uczenia się, a także wymagań, jakie stawiają one przed nimi jako nauczycielami. Uczestnicy programów kształcenia zawodowego nauczycieli powinni mieć okazję do zapoznania się w praktyce z wymiarem przedwczesnego kończenia nauki, np. odbywając staże w szkołach o wysokim wskaźniku przedwczesnego kończenia nauki wśród uczniów czy o wysokim poziomie wykluczenia społeczno-ekonomicznego lub biorąc udział w nadzorowanych zajęciach z rodzinami znajdującymi się w trudnym położeniu. Dzięki temu nauczyciele będą mieli okazję do refleksji nad swoją rolą oraz nad sposobem, w jaki należy zaspokajać potrzeby edukacyjne zagrożonych dzieci.
- Proces partnerskiego uczenia się: Kluczowe znaczenie mają szkolenia w szkołach mające na celu rozwijanie i promowanie kultury partnerskiego uczenia się (wśród nauczycieli, ale też wśród uczniów) i obserwacji koleżeńskiej. Można również wprowadzić praktykę nadzoru koleżeńskiego zarówno w szkole, jak i we współpracy z innymi szkołami; szkoły różnego rodzaju i na różnych poziomach systemu edukacji powinny, w ramach sieci kontaktów, wspólnie pracować i uczyć się od siebie. Narzędzia IT i wspólne platformy, takie jak eTwinning, mogą skutecznie wspierać różne formy współpracy.
- Pełna akceptacja różnorodności: W szkołach, w których aktywnie podejmowane są działania mające na celu pełną akceptację różnic zarówno wśród personelu, jak i uczniów ma miejsce trwałe doskonalenie pracy szkoły. W programach wstępnego kształcenia, a następnie ciągłego rozwoju zawodowego nauczycieli należy uwzględnić kwestie pogłębiania wiedzy, kompetencji i umiejętności nauczycieli odnośnie do rozumienia różnorodności we wszystkich jej formach, edukacji interkulturowej, wielojęzyczności i nauczania uczniów posługujących się w klasie drugim językiem. Zawód nauczyciela powinien być promowany w celu zainteresowania jak największej liczby kandydatów reprezentujących ogół społeczeństwa i zatrudnienia najlepszych spośród nich, z jednoczesnym zachowaniem silnej polityki spójności w zakresie fundamentalnych wartości i celów szkoły, które społeczeństwo i interesariusze podzielają i akceptują.
- Dodatkowe wsparcie dla nauczycieli: Należy rozważyć odpowiednie formy uznania i wsparcia dla nauczycieli pracujących w szkołach o wysokim wskaźniku przedwczesnego kończenia nauki lub o wysokim poziomie wykluczenia społeczno-

ekonomicznego, np. w formie dodatków motywacyjnych na ciągły rozwój zawodowy, urlopów naukowych, dodatkowych zasobów dydaktycznych i pozadydaktycznych itp. Należy również dbać o zdrowie emocjonalne kadry nauczycielskiej.

4. Rodzice i rodziny

Zaangażowanie rodziców stanowi kluczowy czynnik sukcesu edukacyjnego ich dzieci: stymulujące środowisko w domu i zaangażowanie rodziców są niezbędne do rozwoju umiejętności uczenia się oraz rozwoju poznawczego, społecznego i emocjonalnego ucznia. Jednakże relacje między szkołami, rodzicami i rodzinami mogą być trudne i stanowić wyzwanie. Z jednej strony, może to być spowodowane wcześniejszymi doświadczeniami edukacyjnymi rodziców, ich środowiskiem edukacyjnym, kulturowym czy społeczno-ekonomicznym, różnymi metodami wychowawczymi oraz poczuciem zdystansowania do „kultury” i „języka” szkoły. Z drugiej strony, może to mieć związek z postrzeganiem rodziców przez nauczycieli jako pasywnych, oportunistycznych lub natarchywych oraz z brakiem czasu i doświadczenia w nawiązywaniu relacji z rodzicami i skutecznym ich angażowaniu.

- Kształcenie jako wspólna odpowiedzialność: Rodzice i rodziny mają najbardziej bezpośredni i długotrwały wpływ na proces uczenia się i rozwój ich dzieci. Wszystkich rodziców i wszystkie rodziny należy odpowiednio wspierać w ich roli współwychowawców w procesie nauczania swoich dzieci, zaczynając od najmłodszych lat. Szkoły oraz pozostali interesariusze oświatowi i niezwiązani z oświatą mogą opracować środki mające na celu wsparcie rodziny w budowaniu domowej atmosfery, która będzie zachęcać dzieci do nauki, oraz dostarczać rodzicom informacje i pomysły, jak pomóc dzieciom w odrabianiu prac domowych i w innych zajęciach programowych.
- Zaufanie i współpraca: Skuteczne relacje partnerskie między rodziną a szkołą muszą opierać się na wzajemnym szacunku oraz uznawaniu zasobów i wiedzy każdej ze stron. Zasadnicze znaczenie ma atmosfera wzajemnego zaufania i zrozumienia między szkołą a rodziną. Należy promować szkoły, w których rodzice ze wszystkich środowisk i o różnych poziomach wykształcenia czują się mile widziani i uznawani za ważne osoby dla szkoły. Można to osiągnąć, na przykład, wyznaczając czas i miejsce na spotkania rodziców tak, aby mogli wzajemnie udzielać sobie wsparcia, zapraszając rodziców do dzielenia się swoimi umiejętnościami i wiedzą w roli wolontariuszy podczas zajęć edukacyjnych prowadzonych w klasach (np. czytanie dla uczniów, udzielanie dodatkowej pomocy poszczególnym osobom, prowadzenie niewielkich grup) lub podczas innych zajęć szkolnych (zarówno programowych, jak i pozaprogramowych). Jeśli jest to konieczne, można zaangażować innych świadczących, organizacje pozarządowe i profesjonalistów (mediatorów kulturowych, mentorów, pracowników opieki społecznej itp.), którzy mogliby pomóc w budowaniu pozytywnych relacji z rodzicami, szczególnie z tymi z mniej uprzywilejowanych środowisk i/lub mających negatywne doświadczenia ze szkołą w przeszłości. Wydarzenia kulturalne/festiwale i działania o szerokim zasięgu mogą pomóc w budowaniu mostów między kulturami, aby dotrzeć do rodziców ze społeczności marginalizowanych lub mniejszości etnicznych.
- Udział w procesie decyzyjnym w szkole i w życiu szkoły: Znaczny udział rodziców w podejmowaniu decyzji dotyczących kwestii kształcenia, organizacji życia szkoły i zajęć szkolnych promuje transparentność i lepsze dostosowanie do rzeczywistych

potrzeb społeczności oraz w większym stopniu tworzy poczucie współodpowiedzialności za edukację. Niezbędne jest proaktywne wsparcie uczestnictwa wszystkich rodziców w zajęciach szkolnych i zarządzaniu szkołą. W szczególności rodzice marginalizowani potrzebują pomocy, aby brać udział w procesach decyzyjnych szkoły. Należy wyraźnie określić rolę rodziców w organizacji życia szkoły. Zaangażowanie rodziców powinno być w pełni uwzględnione w szkolnych procesach ewaluacji i monitorowania. Należy rozszerzyć pojęcie „rodziny”, aby obejmowało członków dalszej rodziny zaangażowanych w kształcenie dziecka.

- Dostęp rodziców do informacji: Uczniowie i ich rodzice, w szczególności ze środowisk migranckich, powinni mieć dostęp do jasnych informacji na temat systemu edukacji w kraju i dostępnych opcji kształcenia; powinni mieć możliwość zrozumienia, jakie dokonywane wybory będą miały konsekwencje dla edukacji ucznia i opcji dostępnych w przyszłości. Uczniom i ich rodzicom należy wyjaśnić kwestie związane ze szkołą dotyczące zapewnienia dostępu do usług informacyjnych i doradczych, organizacji uczniowskich i usług pomocy.
- Poprawa komunikacji: Poprawa i uruchomienie kanałów komunikacji między szkołą a rodzinami sprzyja budowaniu zaufania i wzajemnego zrozumienia. Strategie komunikacyjne muszą być dostosowane do kontekstu i potrzeb rodziców. Aby budować owocne relacje, należy korzystać zarówno z formalnych (np. zebrania dla rodziców), jak i nieoficjalnych (np. wydarzenia towarzyskie) metod komunikacji. Aby dotrzeć do rodziców, którzy nie posługują się biegle językiem nauczania, niezbędne mogą być specjalne działania szerokiego zasięgu, na przykład za pośrednictwem mediatorów kulturowych. W niektórych szkołach poprawa komunikacji dotyczy technologii, np. komunikacji elektronicznej/SMS-owej, interaktywnych systemów telefonicznych, biuletynów i interaktywnych stron internetowych. Ważne, aby zostały wdrożone struktury ułatwiające i zachęcające rodziców do udzielania informacji zwrotnych oraz uwzględnianie takich informacji.
- Oferowanie rodzicom możliwości kształcenia: Badania wskazują, że kształcenie rodzinne może być korzystne dla rodziców i dzieci w wielu aspektach, włączając doskonalenie umiejętności czytania, pisanie i liczenia. Podniesienie poziomu wykształcenia rodziców to jedno ze skutecznych działań zapobiegających przedwczesnemu kończeniu nauki. Gdy rodzice angażują się w zajęcia edukacyjne dla siebie, w całej rodzinie ma miejsce wzmocnienie interakcji kulturowych i edukacyjnych. U rodziców wzrasta poczucie własnej skuteczności, wzmocnienia pozycji oraz następuje większe zaangażowanie w sprawy szkolne dziecka. Rośnie także pewność rodziców odnośnie do udzielania pomocy swoim dzieciom. Dzięki temu wzrasta zaangażowanie uczniów w naukę, co prowadzi do lepszych osiągnięć. Uruchomienie w szkołach poza godzinami lekcji zajęć językowych i innych zajęć dla rodziców może nieść szereg korzyści, szczególnie dla rodziców przytłoczonych szkolnym systemem kształcenia. Pozwala to na eliminowanie barier, z którymi mierzą się szkoły, starając się zwiększyć zaangażowanie rodziców. Jednakże w przypadku rodziców mających bardzo negatywne doświadczenia związane ze szkołą należy szukać — we współpracy z organizacjami pozarządowymi — alternatywnych możliwości wspierania kształcenia rodziców w różnych lokalizacjach.

5. Zaangażowanie interesariuszy

Wielopłaszczyznowy charakter zjawiska przedwczesnego kończenia nauki wymaga wielopłaszczyznowej odpowiedzi przy udziale wielu interesariuszy, profesjonalistów i świadczeniodawców. Różni interesariusze mogą wносить różnorodne i uzupełniające się punkty widzenia w odniesieniu do rozumienia problemów; mogą proponować rozwiązania, które są dostosowane do konkretnych potrzeb uczniów. Współpraca może przybierać różne formy i odbywać się na wielu poziomach — zgodnie z krajowymi warunkami — od sformalizowanych struktur do bardziej elastycznych uzgodnień w ramach sieci kontaktów.

Budowanie opierających się na zaufaniu relacji i współpracy między różnymi interesariuszami wymaga czasu, starań i umiejętności dostosowania. Ale niesie ono w sobie potencjał pozytywnej zmiany. W zależności od warunków krajowych, lokalne władze lub dyrektorzy szkół są w najlepszej pozycji, aby wspierać takie procesy oraz propagować współpracę między szkołami, nawiązując relacje partnerskie, koordynując świadczenie usług, ułatwiając wdrożenie itp.

- Zaangażowanie interesariuszy: Ważne jest wcześniejsze określenie i od samego początku angażowanie w proces wszystkich kluczowych interesariuszy lokalnych. Należy uwzględnić wielu różnych interesariuszy i profesjonalistów: pracowników pomocy społecznej, organizacje młodzieżowe i świadczące usługi dla młodych osób, pracowników opieki, psychologów, pielęgniarki, innych terapeutów (logopedów), instytucje ochrony dzieci, doradców, policję, związki, przedsiębiorców, mediatorów kulturowych, stowarzyszenia migranckie, organizacje pozarządowe i inne organizacje działające w społeczności z obszaru sportu, kultury, ochrony środowiska, aktywnego obywatelstwa itp. Wybór interesariuszy musi być odpowiedni i dostosowany do lokalnych warunków i sytuacji. Współpraca z partnerami społecznymi i lokalnymi przedsiębiorstwami jest bardzo ważna, ponieważ może sprzyjać większemu dostosowaniu programu nauczania do rynku pracy, sprawiając, że będzie on atrakcyjniejszy dla młodych ludzi. Zaangażowanie interesariuszy powinno umożliwiać ciągłe otrzymywanie informacji zwrotnych, dostosowanie i zmianę zaangażowania zgodnie z potrzebami. Zachęca się do uznawania wartości i podkreślania wkładu interesariuszy.
- Wsparcie i przywództwo: Promowaniu i tworzeniu współpracy oraz sieci kontaktów na szczeblu lokalnym musi towarzyszyć wsparcie polityczne oraz silne, zdecydowane przywództwo nadające bieg temu procesowi. Przydatne mogą być wytyczne opracowane na odpowiednim szczeblu politycznym. Powinny obowiązywać odpowiednie mechanizmy w celu zapewnienia obustronnego przepływu informacji między szkołą, jej interesariuszami a odpowiednimi władzami — według potrzeb i zgodnie z warunkami krajowymi. Dobre praktyki i informacje powinny być udostępniane na szczeblach lokalnym, regionalnym, krajowym (według potrzeb) i międzynarodowym.
- Wspólna strategia: Wspólny plan działania, opierający się na jasno określonych i jednolitych celach oraz zrozumieniu wyzwań, może być pomocny w budowaniu współpracy między interesariuszami. Strategia powinna koncentrować się na potrzebach uczniów oraz opierać się na prawdziwie wielostronnym podejściu z poszanowaniem różnych punktów widzenia i misji każdego z interesariuszy. Ważne, aby role, obowiązki i struktury były od samego początku jasno zdefiniowane i uzgodnione, na przykład w ramach uzgodnień umownych, zgodnie z warunkami lokalnymi. Pomocne może być utworzenie centralnego punktu koordynacji, który pomagałby przewyższać nieuchronne napięcia, ale także pełniłby funkcję centralnego ośrodka wsparcia dla interesariuszy, zajmował się koordynacją przepływu informacji, usług i systemów, aby wspomóc osoby przedwcześnie kończące naukę. Należy wdrożyć mechanizmy monitorowania i

oceny, pozwalające na ciągłe otrzymywanie informacji zwrotnych, dostosowanie i zmianę zaangażowania zgodnie z potrzebami. Należy opracować wskazówki dla usprawnienia procesu samooceny tam, gdzie ma to zastosowanie.

Uwagi końcowe

Niniejszy dokument kończy prace grupy roboczej ds. polityki szkolnej w zakresie zjawiska przedwczesnego kończenia nauki. Znajdują się w nim przesłania polityki dotyczące utworzenia skonsolidowanych, koncepcyjnych i pragmatycznych ram działań mających na celu przeciwdziałanie przedwczesnemu kończeniu nauki. W dokumencie tym zaproponowano model długookresowych działań, które umożliwiłyby Unii Europejskiej realizację celu przewodniego — ograniczenia do 2020 roku wskaźników przedwczesnego kończenia nauki do poziomu poniżej 10%. Co więcej, przedstawiono w nim wytyczne, które mogą pomóc państwom członkowskim opracować opierające się na współpracy podejście przeciwdziałające przedwczesnemu kończeniu nauki.

Przesłania polityki oferują wskazówki dotyczące sposobu, w jaki można zaangażować i wesprzeć interesariuszy w zakresie uczestnictwa w „całościowym podejściu szkoły” w celu przeciwdziałania zjawisku przedwczesnego kończenia nauki. Takim działaniom przyświeca przeświadczenie, że wspólnie wypracowane podejście będzie miało pozytywny wpływ na inne aspekty życia obywateli i społeczności w całej Europie. Wreszcie, niniejszy dokument określa kontekst polityki w zakresie internetowego Europejskiego zestawu narzędzi dla szkół, w ramach którego nadal będą gromadzone dobre praktyki z krajów europejskich. Współpraca polityczna w zakresie polityki szkolnej będzie obowiązywać w całej Unii Europejskiej i oferować kolejne możliwości partnerskiego uczenia się i wymiany praktycznych doświadczeń.

